

Comomeer en omringende dalen Jaargang 2010, nr. 8

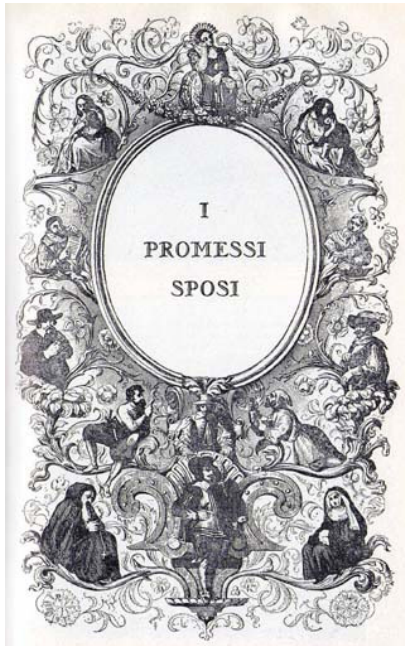
¹ Foto's en tekst Ina en Ruud Metselaar– www.comomeerinfo.nl

In de voetsporen van Manzoni

Op zoek naar de historische plaatsen uit de roman De Verloofden

Inleiding

In en rond de stad Lecco speelt één van de bekendste romans uit de Italiaanse romantiek. Alessandro Manzoni (1785-1873), de schrijver van dit boek, getiteld “De verloofden” (I Promessi Sposi), wordt geëerd met een groot standbeeld in het centrum van de stad op het naar hem genoemde plein. Het boek, dat verscheen in 1842, werd niet alleen in zijn tijd een groot succes, maar het behoort tot op de dag van vandaag tot de verplichte literatuur voor iedere Italiaanse scholier. Of die scholieren daar allemaal zo enthousiast over zijn, is de vraag, maar wij als volwassen lezers voelen die verplichting niet en kunnen onbevooroordeeld genieten van een romantisch avonturenverhaal, geschreven in een prachtige stijl. Het taalgebruik van Manzoni is subliem en in de twee Nederlandse vertalingen die ik ken, is veel hiervan behouden. De nieuwste vertaling is die van Yond Boeke en Patty Kroneⁱ, uitgegeven in 2004, uit 1992 stamt de vertaling van Fons Winkelmansⁱⁱ. Eerstgenoemde heeft een moderner taalgebruik, de tweede volgt de originele tekst meer getrouw, maar heeft hier en daar wat archaische (of Vlaamse?) woorden.

Omslag van de editie uit 1842

De reden dat het boek onmiddellijk na verschijnen al een grote indruk maakte in Italië is o.a. dat Manzoni's taal dicht bij de omgangstaal lag en niet vol zat met oude uitdrukkingen en zinswijzen die men in die tijd bij andere auteurs vond. Het boek verscheen in de roerige periode van het Risorgimento, die in 1862 tot de onafhankelijkheid en éénwording van Italië leidde. Manzoni was een groot voorvechter hiervan en hij was zich bewust van het belang van de taal voor de éénwording van het land. Hij schreef het oorspronkelijk manuscript in 1821-'23 in een mengsel van Milanees en Toscaans, maar werkte dit na een verblijf in Florence in 1842 om tot het Italiaans dat de basis is van de huidige standaardtaal. Nieuw was ook dat de hoofdpersonen geen edellieden of koningen waren, maar twee jongelui uit het volk (t.w. Renzo en Lucia). Niet voor niets speelt het boek zich af in de eerste helft van de 17^e eeuw, de tijd van de Spaanse

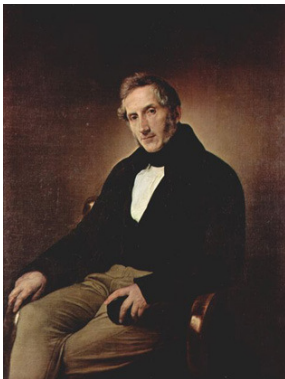
¹ Verzoeken om toezending per email aan: r.metselaar@comomeerinfo.nl

overheersing in Milaan en de onderdrukking van het volk, daarmee werd het immers zowel synoniem voor de toenmalige strijd tegen de Oostenrijkse overheersers als voor de knechting van de eenvoudige burgers door de adel. Het eerste zien we duidelijk geschilderd in het broodoproer waarin Renzo terecht komt als hij in Milaan arriveert. Het tweede aspect vinden we terug meteen in het begin van het boek, wanneer de edelman/schurk Don Rodrigo het meisje opeist waarmee Renzo verloofd is. Manzoni is weliswaar een overtuigd katholiek (en naar onze huidige smaak wel eens al te dweperig) maar hij voert toch een pastoor op, die zeer menselijke trekjes heeft en zich bepaald geen goede herder voor zijn kudde toont. Deze, don Abbondio, is een grote lafaard die weigert het afgesproken huwelijk tussen Renzo en Lucia te voltrekken, nadat hij is bedreigd door de zgn. *bravo's*, privé soldaten van don Rodrigo. Voor ons buitenlanders biedt Manzoni een onderhoudend verhaal met subtiele humor, prachtige natuurbeschrijvingen en onvergetelijke personages.

Na enkele opmerkingen over Manzoni, volgt een korte samenvatting van het boek en daarna beschrijf ik een route langs een aantal herkenbare plaatsen in Lecco en omgeving zoals die voorkomen in de roman.

De schrijver – Alessandro Manzoni

Manzoni wordt in 1785 geboren in Milaan uit een adellijke familie. Hij brengt een groot deel van zijn jeugd door op het familielandgoed in Caleotto, bij Lecco.

Portret van de schrijver door F. Hayez (nu in Pinacoteca di Brera)

Van 1805 tot 1810 woont Manzoni in Parijs, waar hij vervreemdt van het katholieke geloof. Hij trouwt hier in 1808 met de calvinistische dochter van de Geneefse bankier Blondel. Onder invloed van zijn zeer vrome vrouw bekeert hij zich in 1810 weer tot zijn oude geloof. Zijn werk is vanaf dat moment ook doortrokken van een diep religieus gevoel.

Na een aantal tragedies schrijft hij in 1827 de eerste versie van *De Verloofden*, maar hij werkt deze versie geheel om en publiceert in 1840 het werk in zijn huidige vorm, met de illustraties van

Francesco Gonin. De zwart-wit tekeningen die ik in dit artikel heb opgenomen zijn kopieën van de originele illustraties.

Hij sterft in 1873 als een gevierd schrijver. Ter gelegenheid van zijn overlijden componeert Giuseppe Verdi de beroemde Requiem.

Samenvatting van de roman

Het verhaal over de verloofden begint met deze klassiek geworden zinnen:

“Quel ramo del lago di Como, che volge a mezzogiorno, tra due catene non interrotte di monti, tutto a seni e a golfi, a seconda dello sporgere e del rientrare di quelli, vien, quasi a un tratto, a ristringersi, e a prendere corso e figura di fiume, tra un promontorio a destra, e un'ampia costiera dall'altra parte; e il ponte che ivi congiunge le due rive, par che renda ancor più sensibile all'occhio questa trasformazione, e segni il punto in cui il lago cessa, e l'Adda ricomincia”

“De tak van het Comomeer die zich naar het zuiden buigt tussen twee ononderbroken bergketens, met vele inhammen en uitstulpingen waar deze naar voren komen of terugwijken, vernauwt bijna plotseling en neemt de gedaante aan van een rivier, tussen een voorgebergte rechts en een wijde, glooiende oever links; en het lijkt wel of de brug die daar de twee oevers verbindt, deze verandering nog duidelijker maakt voor het oog, en het punt aangeeft waar het meer ophoudt en de Adda weer begint.”

De Azzone Viscontibrug over de Adda uit bovenstaand citaat

Hoofdstukken 1-8: De vlucht uit het dorp

Don Abbondio opgewacht door de bravo's (illustratie Francesco Gonin)

De hoofdpersonen Renzo en Lucia, twee eenvoudige dorpskinderen, zullen op 8 november 1628 door don Abbondio worden getrouwd. Echter, de *bravo's*, de soldaten van de lokale edelman don Rodrigo, die zijn zinnen op het meisje heeft gezet, bedreigen de pastoor zodanig dat hij het huwelijk niet durft te voltrekken. Renzo probeert door een list toch te trouwen, maar dit plan mislukt en de twee verloofden moeten met Agnese, de moeder van Lucia, in de nacht vluchten, achtervolgd door de *bravo's*. Bij hun vlucht worden ze geholpen door pater Cristoforo uit het klooster van Pescarenico. Na een nacht in het klooster ligt er een roeiboot met veerman klaar om ze over de rivier de Adda te brengen:

Essi s'avviarono zitti zitti alla riva ch'era stata loro indicata; videro il battello pronto, e data e barattata la parola, c'entrarono. Il barcaiolo, puntando un remo alla proda, se ne staccò; afferrato poi l'altro remo, e vogando a due braccia, prese il largo, verso la spiaggia opposta. Non tirava un alito di vento; il lago giaceva liscio e piano, e sarebbe parso immobile, se non fosse stato il tremolare e l'ondeggiar leggiero della luna, che vi si specchiava da mezzo il cielo. S'udiva soltanto il fiotto morto e lento frangersi sulle ghiaie del lido, il gorgoglio più lontano dell'acqua rotta tra le pile del ponte, e il tonfo misurato di que' due remi, che tagliavano la superficie azzurra del lago, uscivano a un colpo grondanti, e si rituffano.

Ze begaven zich muisstil naar de plek aan de oever die hun was aangeduid, zagen het bootje dat al klaar lag en stapten in, nadat de wachtwoorden waren uitgewisseld. De schipper zette een roeispaan tegen de kant en duwde af, pakte daarna de andere riem en roeide met beide armen naar het open water, in de richting van de andere oever. Er was geen zuchtje wind, het meer lag glad en effen en zou roerloos hebben geleken, als er niet het lichte trillen en golven was geweest van de maan, die van hoog aan de hemel zich in het water spiegelde. Men hoorde alleen het breken van de doffe en trage golfslag op de keitjes van het strand, verder weg het kolkend ruisen van het water tussen de brugpijlers, en de afgemeten plons van de twee riemen die het blauwe oppervlak van het meer doorsneden, er plots weer druipend uitkwamen en weer ondergingen.

De boot waarmee ze naar de overkant worden geroeid, heet officieel een “batèl”, maar sinds het verschijnen van de roman wordt ze overal aangeduid met de naam “Lucia”.

Hiermee verlaten ze het gebied van Lecco, dat onder de Republiek Venetië valt, en komen op het grondgebied van Milaan. Renzo krijgt van de pater een introductiebrief mee voor een broeder in Milaan, Lucia en haar moeder Agnese krijgen een brief voor een klooster in Monza.

Hoofdstukken 9-10: De non van Monza

Lucia krijgt onderdak in het klooster en wordt toevertrouwd aan de non Gertrude, een vrouw met een wispelturig gedrag, waarover in deze hoofdstukken wordt verteld.

Gertrude stamt uit een vooraanstaande familie en is door haar vader tegen haar wil voorbestemd voor het kloosterleven. Haar vader wil er namelijk voor zorgen dat de gehele familie-erfenis in handen komt van de oudste zoon. Onder dwang stemt Gertrude uiteindelijk toe om in het klooster van Monza te trekken. In het klooster raakt ze echter in de ban van een gewetenloze man, die goede relaties onderhoudt met een berucht edelman voor wie men zo bevreesd is dat hij met de naam de “Ongenoemde” wordt aangeduid.

De non van Monza (F. Gonin)

Hoofdstukken 11-17: Renzo in Milaan

Bij aankomst van Renzo in Milaan blijkt de pater die hij zoekt, niet in het klooster te zijn en hij gaat daarom de stad in, waar hij terecht komt in een hongeroproer. De menigte verwoest een bakkerij en wil daarna de proviandmeester lynchen. Deze wordt echter bevrijd door de komst van de grootkanselier van Milaan, Ferrer. Renzo raakt gemengd in hooglopende discussies en trekt daarmee de aandacht van een geheim agent. Deze gaat met hem mee naar een herberg waar Renzo wil overnachten.

Grootkanselier Ferrer omringd door de opstandige menigte(F. Gonin)

Door overmatig drankgebruik noemt Renzo zijn naam en adres aan de agent. Het gevolg is dat hij de volgende ochtend uit zijn bed wordt gehaald en geboeid naar het bureau wordt gebracht. Onderweg weet hij zich echter met hulp van omstanders te bevrijden en vlucht de stad uit met de bedoeling zich te verbergen bij zijn neef Bortolo in de buurt van Bergamo. Na een hele nacht doorlopen bereikt hij de Adda, waar een veerman hem naar de overkant brengt. Hij vindt onderdak bij zijn neef en krijgt daar werk als zijdevever

onder de schuilnaam Antonio Rivolta. Op diezelfde dag is don Rodrigo er in geslaagd een arrestatiebevel voor Renzo te krijgen in Lecco.

Hoofdstukken 18-24: Lucia en de Ongenoemde

De ontvoering van Lucia (afbeelding Manzoni monument)

Lucia hoort in het klooster dat Renzo in de problemen is geraakt maar nu veilig bij zijn neef is. Omdat de twee vrouwen echter geen enkel bericht van pater Cristoforo ontvangen, gaat Agnese naar Pescarenico, waar ze hoort dat Cristoforo is overgeplaatst naar Rimini. Dit is gebeurd door toedoen van don Rodrigo, die wraak wilde nemen omdat Cristoforo hulp heeft verleend aan de twee verloofden. Don Rodrigo organiseert nu een ontvoering van Lucia uit het klooster. Gertrude, gehanteerd door de buurman Egidio, op wiens toenaderingspogingen ze is ingegaan, weet Lucia over te halen voor een boodschap de straat op te gaan. Tijdens die wandeling wordt ze overvallen door enkele mannen in een koets, die haar naar het kasteel van de Ongenoemde brengen. Na de verschrikkelijke rit zweert ze in het klooster te gaan als ze verlost wordt uit deze hachelijke toestand.

De Ongenoemde bij kardinaal Federigo Borromeo (F. Gonin)

De Ongenoemde raakt geheel verward wanneer hij het vrome meisje ziet en brengt een verschrikkelijke nacht door waarin hij berouw krijgt over al zijn wandaden. De volgende ochtend ziet hij een stoet mensen langs zijn kasteel trekken op weg naar een preek van de beroemde aartsbisschop van Milaan, kardinaal Federigo Borromeo. De Ongenoemde geeft gehoor aan een plotselinge opwelling en wil de kardinaal ontmoeten. Deze ontmoeting leidt tot een wonderbaarlijke bekering. De Ongenoemde verklaart aan zijn bravo's dat zijn schrikbewind afgelopen is en hij besluit Lucia terug te sturen onder zijn bescherming. Ze krijgt tijdelijk onderdak bij het gezin van een kleermaker.

Hoofdstukken 25-27: De val van Don Rodrigo

Donna Prassede tesamen met Lucia (F. Gonin)

Don Rodrigo verliest alle steun en vlucht naar Milaan; don Abbondio krijgt een reprimande van de kardinaal. Lucia voelt zich ellendig over haar gelofte niet met Renzo te trouwen. Ze wordt opgenomen bij een rijke dame, Donna Prassede.

Hoofdstukken 28-30: Hongersnood en oorlog

Don Abbondio met Perpetua en Agnese, op de vlucht voor de oorlog, worden verwelkomd door de kleermaker (F. Gonin)

De regering van Milan slaagt er door de mislukte oogsten niet in de broodprijs laag te houden. Het lazaret is vol met zieke en uitgehongerde mensen.

Intussen is de dertigjarige oorlog begonnen waardoor er nog meer onheil komt. In september 1629 trekken Duitse troepen onder graaf Rambaldo di Collalto door het Valsassina naar Milaan, en plunderen alle dorpen waar ze doortrekken. De landsknechten verspreiden overal de pest. Don Abbondio met zijn huishoudster Perpetua en Agnese vinden een veilig onderkomen bij de Ongenoemde. Tijdens hun afwezigheid wordt ook hun dorp geplunderd.

Hoofdstukken 31-33: De pest

In deze hoofdstukken geeft Manzoni een uitvoerige beschrijving van de pest in Milaan in 1630. Hele families sterven. Onschuldigen worden voor het gerecht gedaagd en gruwelijk gefolterd omdat men ze beschuldigt van het verspreiden van de pest met poeders of betoveringen.

Don Rodrigo wordt ziek naar het lazaret gebracht. Ook Renzo wordt ziek, maar herstelt. Als hij naar zijn dorp terugkeert, ontdekt hij dat een groot deel van de inwoners is overleden en dat zijn huis en wijngaard zijn vernietigd. Van een oude vriend hoort hij dat Lucia in Milaan is.

Hoofdstukken 34-36: Renzo bij de pestlijders In het lazaret

Don Rodrigo stervend aan de pest in het lazaret in Milaan (afbeelding op het Manzoni monument)

Bij aankomst in Milaan hoort Renzo dat Lucia in het lazaret is, waar 16000 pestlijders worden verzorgd. Hij vindt daar pater Cristoforo die zieken verzorgt en hem naar de stervende don Rodrigo brengt. Renzo schenkt hem vergiffenis, waarna

Rodrigo overlijdt. Daarna verenigt Cristoforo hem met Lucia die herstellend is van de ziekte. De pater ontheft haar van haar gelofte.

Hoofdstukken 37, 38: Slot

Het huwelijk van Lucia en Renzo (afbeelding op het Manzoni monument)

Renzo loopt door een onweersbui naar het dorp Pasturo, waar hij Agnese bezoekt. Zodra Lucia voldoende is hersteld, komt ze ook terug. Als ze tenslotte allen weer terug zijn in hun dorp worden Renzo en Lucia door don Abbondio getrouwd, waarna ze een nieuw leven beginnen bij Bergamo.

De Manzoni route

Er zijn diverse plaatsen in en rond Lecco die door de beschrijving in het boek onsterfelijk zijn geworden. Als u het boek gelezen hebt, is een bezoek aan deze plaatsen beslist de moeite waard. Beginpunt van de tour is het Manzoni monument op het gelijknamige plein. Het Manzoni museum ligt op loopafstand hier vandaan. Voor een bezoek aan de andere punten van de route is de auto aan te bevelen. De wijk Olate ligt ca 1,5 km verder aan het eind van de corso Promessi Sposi. Hier vindt u vlak bij elkaar de kerk van Don Abbondio en het huis van Lucia. Het kapelletje en het kasteel van Don Rodrigo liggen in de aangrenzende wijk Acquate. De wijk Pescarenico, waar het klooster van pater Cristoforo staat, ligt aan de noordkant van de ponte Manzoni. Als u hier vandaan de weg naar Bergamo neemt, bereikt u na ca 3 km Chiuso met het huis van de kleermaker en vlak daarna het kasteel van de Ongenoemde. Hieronder volgt een nadere beschrijving van ieder onderdeel van de route.

Het standbeeld van Manzoni

Het standbeeld van de schrijver op het piazza Manzoni in Lecco

In het centrum van de stad staat op het gelijknamige plein het 2,80 m hoge standbeeld voor de schrijver, een werk van Francesco Confalieri uit Milaan. Het staat op een 4,50 m hoge, massieve sokkel van roze graniet, met aan drie zijkanten afbeeldingen uit het boek:

- rechts: de ontvoering van Lucia,
- links: de dood van Don Rodrigo in het lazaret en
- aan de voorzijde: het huwelijk van Lucia en Renzo.

Het Manzoni museum

Bij een bedevaart langs de Manzoni route, mag een bezoek aan de woning van de schrijver niet ontbreken. Vanaf het standbeeld de Viale Dante volgend, onder de spoorlijn door, bereiken we in minder dan een kwartier lopen het museum gelegen aan de via Guanella 7 (u kunt hier ook goed parkeren). Toen de Manzoni familie in 1612 het huis in Caleotto betrok lag dat in een landelijke omgeving, thans ligt het midden in Lecco. In 1770 werd het aanzienlijk verbouwd. In 1818 werd het verkocht aan de familie Scola – een steen in de gevel herinnert aan Manzoni's verblijf hier. De woning is nu eigendom van de gemeente en huisvest op de begane grond het Manzoni museum en op de eerste verdieping het gemeente museum met een collectie schilderijen uit de 17^e eeuw tot heden².

² Geopend van dinsdag tot zondag van 9.30 tot 17.30 u, gesloten op maandag en feestdagen. Rondleidingen op zondagen om 10.30 en 15.00 u.

Het museum Manzoni

In zaal I van het Manzoni museum vinden we kostuums uit de 17^e eeuw, die werden gedragen bij de TV verfilming door de RAI. In zaal II oude afbeeldingen en documenten; in zaal III etsen van Lecco en het meer van vóór 1840 en brieven van Manzoni; in zaal IV schilderijen van Lecco; in zaal V, de oude keuken, de rotan wieg van de schrijver en de stamboom, en aan de wand vijf 17^e eeuwse schilderijen uit de studeerkamer van vader Pietro; zaal VI, de rode zaal, met een marmereen schouw, toont het literaire werk van de schrijver: manuscripten en eerste uitgaven; zaal VII, de salon van de grisailles, toont de originele meubels en een kostbare lamp; zaal VIII, de eetzaal, heeft een schoorsteen en een plafond met mooi stucwerk; zaal IX is gewijd aan de eerste uitgave en de geschiedenis van de publicatie. Tenslotte kan men de kelders bekijken met een prachtige ijskelder en twee persen uit midden 19^e eeuw.

De kerk van Don Abbondio

De kerk van Don Abbondio in de wijk Olate

Volgens de Manzoni kenners heeft de schrijver hier de kerk van de heiligen Vitale en Valeria voor ogen gehad (zie foto). Deze ligt in het stadsdeel Olate, op het kruispunt van de via Caldone en de via Fiume, aan het naar de kerk genoemde plein. Nu ligt ze dus midden in de bebouwing.

De klokkentoren dateert uit de 15^e eeuw, het huidige schip werd in 1765 gebouwd en in 1934 vergroot. Uit datzelfde jaar dateert ook de barokke voorgevel.

L'ombra della chiesa, e più in fuori l'ombra lunga ed acuta del campanile, si stendeva Bruna spiccata sul piano erboso e lucente della piazza.

De schaduw van de kerk en wat verder naar buiten de lange en scherpe schaduw van de klokkentoren, strekte zich duidelijk, donker afgetekend uit over het met gras begroeide en glanzende plein

De bewoners van de aangrenzende wijk Acquate zijn het echter niet eens met deze toekenning en menen dat de kerk van S. Giorgio, gelegen in hun wijk aan het Don Abbondio plein bedoeld is.

Deze onzekerheid geldt ook voor de plaats van het huis van Lucia en Agnese. Zowel Olate als Acquate beroemen zich op de aanwezigheid van deze woning.

Het huis van Lucia

Dominato da questi pensieri, passò davanti a casa sua, ch'era nel mezzo del villaggio, e, attraversandolo, s'avviò a quella di Lucia, ch'era in fondo, anzi un po' fuori. Aveva quella casetta un piccolo cortile dinanzi, che separava dalla strada, ed era un cinto da un muretto

Overheerst door zulke gedachten liep hij langs zijn huis, dat in het midden van het dorp lag, liep door in de richting van Lucia's huis, dat een beetje aan de rand lag, zelfs wat aan de buitenkant. Het huisje had aan de voorkant een klein hofje, dat het van de straat scheidde en omringd was door een muur.

Het huis van Lucia in Olate

Eerst dan het huis in Olate. Als u hier de rechts van de kerk lopende via Caldona inslaat, bereikt u na ongeveer 50 m het huis van Lucia (zie foto). Helaas is de poort meestal gesloten waardoor de binnenplaats niet is te zien.

Ook in Acquate is het huis makkelijk te vinden. U neemt links naast de kerk de via Renzo en slaat dan de eerste zijstraat links in, de via Lucia. Na een paar honderd meter zien we links een trattoria met een binnenhof. Vanuit het hof kunt ook omhoog kijkend de plaats zien waar het kasteel van Don Rodrigo stond.

Het kapelletje waar Don Abbondio de bravo's ontmoette

Er is geen onzekerheid over de plaats van het kapelletje hoewel een van de muren in de vorige eeuw is gesloopt en de plaats er dus iets anders uitziet dan beschreven. U vindt het meteen rechts in de via Tonio e Gervaso op de hoek met de Corso Promessi Sposi gelegen tegen de heuvel van de wijk Acquate. Don Abbondio kwam hier langs de weg die vanaf de wijk Germanedo loopt. Bij de sloop van een van de muren langs de straat is ook een deel van het kapelletje verdwenen, waardoor de “ lange, kronkelige figuren...., die in een punt eindigden en die volgens de kunstenaar ... vlammen voorstelden” niet meer te zien zijn.

Aperto poi di nuovo il breviario, e recitato un altro squarcio, giunse a una voltata della stradetta, dov'era solito d'alzar sempre gli occhi dal libro, e di guardarsi dinanzi: e così fece anche quel giorno. Dopo la voltata, la strada correva diritta, forse un sessanta passi, e poi di divideva in due viottole, a foggia d'un ipylon: quella a destra saliva verso il monte, e menava alla cura: l'altra scendeva nella valle fino un torrente; e da questa parte il muro non arrivava che all'anche del passeggero. I muri interni delle due viottole, in vece di riunirsi ad anglo, terminavano in un tabernacolo, sul quale eran dipinte certe figure lunghe, serpeggianti, che finivano in punta, e che, nell'intenzion dell'artista, e agli occhi degli abitanti del vicinato, volevan dir fiamme...

Il curato, voltata la stradetta, e dirizzando, com'era solito, lo sguardo al tabernacolo, vide una cosa che non s'aspettava, e che non avrebbe voluto vedere. Due uomini stavano, l'uno dirimpetto all'altro, al confluente, per dir così, delle due viottole: un di costoro, a cavalcioni sul muricciolo basso, con una gamba spenzolata al di fuori e l'altro piede posato sul terreno della strada; il compagno, in piedi, appoggiato al muro, con le braccia incrociate sul petto. L'abito, il portamento, e quello che, dal luogo ov'era giunto il curato, si poteva distinguer dell'aspetto, non lasciavan dubbio intorno alla lor condizione. Avevano entrambi intorno al capo una reticella verde, che cadeva sull'omero sinistro, terminata in una gran nappa, e dalla quale usciva sulla fronte un enorme ciuffo: due lunghi mustacchi arricciati in punta: una cintura lucida di cuoio, e a quella attaccate due pistole: un piccol corno ripieno di polvere, e cascante sul petto, come una collana: un manico di coltellaccio che spuntava fuori d'un taschino degli ampi e gonfi calzoni, uno spadaDone, con una gran guardia traforata a lamine d'ottone, congegnate come in cifra, forbite e lucenti: a prima vista si davano a conoscere per individui della specie de'bravi

Het kapelletje

Nadat hij zijn brevier weer had geopend en nog een stukje gelezen had, kwam hij aan een bocht van het straatje, waar hij gewoon was zijn ogen van het boek op te slaan en voor zich uit te kijken: en zo deed hij ook die dag. Na de bocht liep de straat misschien zestig passen rechtuit en splitste zich dan in twee paden in de vorm van een Griekse y. Het rechter pad klom de berg op en leidde naar de pastorie, het andere daalde af in het dal tot een bergbeek en op dat deel reikte de muur niet hoger dan tot heuphoogte van de wandelaar. De binnenste muren van de twee paden, in plaats van in een hoek samen te komen, eindigden in een kapelletje, waarop lange, kronkelige figuren waren geschilderd, die in een punt eindigden en volgens de bedoeling van de kunstenaar en in de ogen van de buurtbewoners vlammen moesten voorstellen...

Toen de pastoor de bocht was omgeslagen en zoals gewoonlijk zijn blik op het kapelletje richtte, zag hij iets dat hij niet had verwacht en liever niet had willen zien. Twee mannen stonden tegenover elkaar op de plaats waar de twee paden om zo te zeggen samenvloeiden: een van hen zat schrijlings op het lage muurtje, met een been bungelend aan de buitenkant en de andere voet rustend op de weg. Zijn maat stond tegen de muur geleund, met de armen gekruist voor de borst. Hun kleding, hun houding en dat wat men van de plek waar de pastoor was gekomen, van hun uiterlijk kon onderscheiden, lieten geen twijfel over hun bedrijf. Ze hadden beiden rond het hoofd een groen netje, dat op de linker schouder viel met een grote kwast en waaruit op hun voorhoofd een enorme kuif te voorschijn kwam: twee lange, in een punt gedraaide knevels: een riem van glanzend leer, waaraan twee pistolen waren bevestigd: een kleine horen gevuld met kruit die als een halsketting op hun borst viel. Een heft van een flinke dolk stak uit een zak van de wijde pofbroek, een degen met een grote, uitgesneden stootplaat waar doorheen glanzend gepoetste messing plaatjes waren gevlochten als in een monogram. Op het eerste gezicht kon men ze herkennen als lieden uit het gild van de bravo's.

Het paleis van Don Rodrigo

Il palazzotto di Don Rodrigo sorgeva isolato, a somiglianza d'una bicocca, sulla cima d'uno de'poggi ond'è sparsa e rilevata quella costiera.... Appiè del poggio, dalla parte che guarda a mezzogiorno, e verso il lago, giaceva un mucchietto di casupole, abitate da contadini di Don Rodrigo; ed era come la piccola capitale del suo piccolo regno.

Het kasteel van Don Rodrigo stond eenzaam, als een rotsvesting, op de top van een van de heuvels die overal verspreid zijn langs het meer..... Aan de voet van de hoogte, langs de zuidkant en uitkijkend op het meer, lag een groepje hutten, bewoond door de boeren van don Rodrigo, en dat was als het ware het hoofdstadje van zijn kleine rijk.

Het gebouw dat op de plaats van het vroegere kasteel van Don Rodrigo ligt

Het kasteel lag op het voorgebergte van de Zucco, boven Olate. Het werd in de 16^e eeuw gebouwd voor de edelen Arrigoni. Onder de bewoners was een Spaanse graaf Salazar. In 1938 werd het echter gesloopt en werd er een nieuw gebouw neergezet. U vindt het in de wijk Acquate in de via Zucco.

De Viscontibrug en toren

Ai tempi in cui accaddero i fatti che prendiamo a raccontare, quel borgo, già considerabile, era anche un castello, e aveva perciò l'onore d'alloggiare un comandante, e il vantaggio di possedere una stabile guarnigione di soldati spagnoli,...

In de tijd dat de gebeurtenissen waarover we zullen vertellen plaatsvonden, was deze plaats (Lecco) al behoorlijk groot en had daarom de eer een commandant te huisvesten en het voorrecht een vast garnizoen Spaanse soldaten te bezitten...,

De Viscontitoren

Lopend vanaf het Manzoni monument door de via Roma en de via N. Sauro komen we bij het Largo Europa en rechts daarvan de Vicolo della Torre met de Viscontitoren.

De vierkante toren was een onderdeel van de verdedigingsmuur en in het bijzonder het kasteel van Lecco. De Viscontitoren, op de zuidoosthoek van de muur, stond langs de weg naar

Bergamo en Milaan. Hij werd in dezelfde tijd gebouwd als de brug (tussen 1336 en 1338), door Azzone Visconti, de zoon van Galeazzo Visconti. In het kasteel, dat op de plaats lag van het huidige Piazza XX Settembre, was een legioen Spaanse soldaten gelegerd. In 1792 werd de versterking opgeheven en verdwenen de muren; alleen de 14^e eeuwse toren bleef behouden. In 1892 werd de toren gevangenis en in de jaren 1932-'33 museum

De brug werd voor een deel verwoest door Gian Giacomo Medici, maar in 1609 gerestaureerd door de graaf van Fuentes. Ze had torens en een ophaalbrug, welke nu zijn verdwenen. De brug is diverse malen gerestaureerd en verbreed voor het huidige verkeer en heeft nu 11 bogen, is 131 m lang en 9,05 m breed.

De klokkentoren van de kerk van de HH Materno en Lucia, behorend tot het klooster van Padre Cristoforo

Het klooster in Pescarenico

De wijk Pescarenico, vroeger een vissersdorp maar nu ingebouwd in de stad, heeft nog een oude kern die vrijwel intact is gebleven met steegjes en huizen met balkons en kleine binnenplaatsjes. De wijk ligt tussen de spoorbrug over de Adda en de ponte Manzoni, de grote verkeersader richting Milaan. Vanaf het Manzoni monument bereiken we, na iets minder dan 1 km, het piazza Padre Cristoforo over de Corso Martiri della Liberazione.

Manzoni beschrijft het toenmalige dorp als volgt:

È Pescarenico una terricciola, sulla riva sinistra dell'Adda, o vogliam dire del lago, poco discosto dal ponte: un gruppetto di case, abitate la più parte da pescatori, e addobbate qua e là di tramagli e di reti tese ad asciugare. Il convento era situato (e la fabbrica ne sussiste tuttavia) al di fuori, e in fascia alla entrata della terra, con in mezzo la strada che da Lecco conduce a Bergamo.

Pescarenico is een dorpje op de linkeroever van de Adda, of liever gezegd van het meer, niet ver van de brug: een groepje huizen, voor het merendeel bewoond door vissers, die hier en daar waren getooid met fuiken en netten die te drogen hingen. Het klooster (en het gebouw staat er nog steeds) lag een eindje verderop, tegenover de ingang van het dorp, met daartussen de weg van Lecco naar Bergamo

De kerk van de heiligen Materno en Lucia, die op het piazza Padre Cristoforo staat, was vroeger de kerk van het klooster van de Kapucijnen. Binnen de kerk zien we de *H. Drievuldigheid*, *S. Franciscus* en *S. Gregorius* van Giovanni Maria Crespi, bijgenaamd "Il Cerano", uit ca. 1600 en een zeer fraai altaar van de Heilige Maagd. Op het plein kunnen we nog een Knekelhuis uit 1699 zien, waar de beenderen liggen van de franciscanen die gestorven zijn aan de pest.

Als u van hier naar de Adda loopt, heeft u op het piazza Era een goed uitzicht over de rivier.

De overkant van de Adda gezien vanaf Pescarenico

Knekelhuis tegenover de kerk in Pescarenico

Het huis van de kleermaker

La buona donna, fatta seder Lucia nel miglior luogo della sua cucina, s'affacciava a preparar qualcosa da ristorarla....

Tutt'a un tratto, si sente uno scalpiccio, e un chiasso di voce allegre. Era la famigliola che tornava di chiesa. Due bambinette e un fanciullo entran saltando; si fermano un momento a dare un'occhiata curiosa a Lucia, poi corrono alla mamma, e le s'aggruppano intorno: chi domanda il nome dell'ospite sconosciuta, e il come e il perché; chi vuol raccontare le meraviglie vedute: la buona donna risponde a tutto e a tutti con un "zitti, zitti". Entra poi, con un passo più quieto, ma con una premura cordiale dipinto in viso, il padrone di casa. Era, se non l'abbiamo ancor detto, il sarto del; villaggio, e de' contorni....

Nadat de goede vrouw Lucia had laten plaats nemen op de beste plaats in haar keuken, was ze in de weer om iets klaar te maken om haar te versterken Plotseling hoort men voetstappen en het geluid van vrolijke stemmen. Het was het gezin, dat terugkwam van de kerk. Twee meisjes en een jongetje komen binnengehuppeld, ze blijven een ogenblik staan om een nieuwsgierige blik te werpen op Lucia, dan rennen ze naar moeder en gaan rond haar staan. De een vraagt naar de naam van de onbekende gast, en waarom en hoe; een ander wil vertellen van de wonderen die ze gezien hebben. De goede vrouw antwoordt op alles en op allen met een : "Stil, stil". Dan komt met een rustiger stap, met een uiterlijk van hartelijke voorkomendheid, de heer des huizes binnen. Hij was, als wij het nog niet gezegd hebben, de kleermaker van het dorp en van de omgeving,.....

Het huis van de klermaker in Chiuso

Het huis van de kleermaker ligt in de wijk Chiuso. Vanuit Lecco neemt u de weg richting Bergamo en dan in Chiuso de eerste weg links, de via del Sarto. Aan de linkerkant van de weg is een geschikte parkeerplaats. Sla vanaf deze plek rechtsaf en u ziet vrijwel meteen aan de rechterzijde het huis van de kleermaker. De oude dorpskern heeft hier nog zijn oude structuur bewaard met kleine steegjes. Het dorp ligt vrijwel onder de rots waarop het kasteel van de Ongenoemde staat. Om er te komen moeten we echter nog iets verder rijden tot het volgende dorp, Vercurago.

Het kasteel van de Ongenoemde

Il castello dell'innominato era a cavaliere a una valle angusta e uggiosa, sulla cima d'un poggio che sporge in fuori da un'aspra gioaia di monti,....

Dall'alto del castellaccio, come l'aquila dal suo nido insanguinato, il selvaggio signore dominava all'intorno tutto lo spazio dove piede d'uomo potesse posarsi

De burcht van de Ongenoemde stond hoog boven een smal en donker dal op de top van een rots, die naar voren springt uit een ruige keten van bergen....

Vanaf de hoogte van zijn bergvesting, zoals de arend vanaf zijn met bloed bevuilde nest, beheerste de woeste heer de hele ruimte rondom waar een mens zijn voet kon zetten

In de verzamelde brieven van Manzoni lezen we dat hij in september 1832 aan zijn vriend Cesare Cantù schreef dat de Ongenoemde in werkelijkheid Bernardino Visconti was, maar dat hij de plaats van het kasteel veranderd had.

De ruïne van het kasteel ligt ongeveer 5 km ten zuiden van Lecco, even ten zuiden van Chiuso, op een uitloper van de Magnodeno, boven het klooster van S. Gerolamo. Vanuit Chiuso volgt u eerst de weg richting Bergamo tot het stoplicht van Vercurago. Iets voorbij het gemeentehuis (Municipio) slaat u links af de via San Gerolamo in. Neem de tweede zijstraat rechts, waar u bij bar Felice een parkeerplaats vindt. Loop van hier de via San Gerolamo nog iets verder door, steek het piazzetta Madre degli Orfani over en al snel ziet u links het klooster en het kasteel liggen. Ga over de brede trappen naar het klooster en volg dan het voetpad omhoog naar de top. Het is even klimmen, maar het uitzicht over de omgeving is schitterend.

Het klooster van San Gerolamo en het daarboven gelegen kasteel van de Ongenoemde.

Slotopmerkingen

Hoezeer het verhaal nog altijd leeft in Italië blijkt wel uit de talloze verfilmingen van het boek: 1908, '13, '23, '41, '64 en tv series uit 1967, '89 en 2004. De derde opera is nog slechts enkele maanden geleden uitgebracht, dit keer onder directie van Michele Guardì.

Als u, na een geslaagde vakantie, weer naar huis terugrijdt langs het Comomeer, zult u met Manzoni wellicht de volgende onsterfelijke woorden kunnen uitspreken:

“Vaarwel bergen oprijzend uit het water en opstijgend naar de hemel; toppen zo verschillend, zo vertrouwd aan wie er tussen jullie zijn opgegroeid....”

ⁱ De Verloofden, vertaling Yond Boeke en Patty Krone, Atheneum-van Gennepe, Amsterdam, 2004

ⁱⁱ De Verloofden, vertaling Fons Winkelmanns, Davidsfonds, Leuven, 1992